

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

15 Σπήλαιο Πετραλώνων

Σπήλαιο Πετραλώνων

Το σπήλαιο Πετραλώνων ή «Κόκκινων Πετρών» ανοίγεται στους δυτικούς πρόποδες του όρους Κατσίκια. Σχηματισμένο πριν από ένα και πλέον εκατομμύριο χρόνια μέσα στους ασβεστόλιθους του Άνω Ιουρασικού, έχει έκταση περίπου 10.000τ.μ., με μεγάλες αίθουσες κατάκοσμες από πολύχρωμους σταλαγμιτικούς σχηματισμούς.

Ο επισκέπτης, αφού διασχίσει την οριζόντια τεχνητή σήραγγα, φτάνει στο σπήλαιο και, ακολουθώντας τη διευθετημένη διαδρομή, μήκους περίπου 300μ., διέρχεται από τις κυριότερες αίθουσες και θαλάμους του, όπου έχει την ευκαιρία να θαυμάσει αυτό το μεγαλειώδες δημιούργημα της φύσης.

Η αρχική είσοδος του σπηλαίου σήμερα είναι σφραγισμένη. Ήταν ένα κυκλικό άνοιγμα στην οροφή μιας μεγάλης αίθουσας, από το οποίο μπαινόβγαιναν στο σπήλαιο άνθρωποι και ζώα για πολλές δεκάδες χιλιετίες. Από αυτό έπεφταν επίσης στο εσωτερικό πέτρες και χώματα, σχηματίζοντας με τα χρόνια έναν τεράστιο κώνο, ο οποίος σταδιακά έφραξε τελείως την είσοδο.

Το σπήλαιο ανακαλύφθηκε το 1959 από κατοίκους του χωριού που βρήκαν στο εσωτερικό του πολλά απολιθωμένα οστά ζώων. Το 1960 βρέθηκε ένα ανθρώπινο κρανίο. Πρόκειται για το αρχαιότερο ανθρώπινο λείψανο που έχει βρεθεί μέχρι σήμερα στον ελλαδικό χώρο, το οποίο ανήκει σε πρώιμο μεταβατικό στάδιο ανάμεσα στον Homo erectus και τον αρχαϊκό Homo sapiens (Ανατομικά Σύγχρονο Άνθρωπο), ιδιαίτερα σημαντικό για τη μελέτη της εξέλιξης του ανθρώπινου είδους καθώς και για την παρουσία του στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Ανασκαφές που διενεργήθηκαν στο εσωτερικό του σπηλαίου, αρχικά από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια από την Ανθρωπολογική Εταιρεία Ελλάδος, απέδωσαν πολυάριθμα ευρήματα της Παλαιολιθικής Εποχής, τα οποία χρονολογούνται από το Μέσο Πλειστόκαινο, περίπου πριν από 600.000 - 300.000 χρόνια. Πρόκειται δηλαδή, για μια από τις αρχαιότερες αρχαιολογικές θέσεις της Ευρώπης. Το σπήλαιο χρησίμευε τότε ως καταφύγιο ανθρώπων, αλλά και σαρκοβόρων ζώων. Άνθρωποι και σαρκοβόρα δεν ζούσαν βέβαια μαζί, αλλά εναλλάσσονταν. Από τη δραστηριότητα των παλαιολιθικών ενοίκων του έχουν διασωθεί κυρίως οστά από τα διατροφικά τους κατάλοιπα, τα οποία μαρτυρούν τις κυνηγετικές τους πρακτικές και τις διατροφικές τους συνήθειες, καθώς και τα λίθινα εργαλεία τους, μαρτυρίες της τεχνολογίας και του πολιτισμού τους. Όταν οι άνθρωποι εγκατέλειπαν το σπήλαιο, αυτό χρησίμευε ως καταφύγιο των σαρκοβόρων ζώων, τα οποία μετέφεραν μέσα σ' αυτό τη λεία τους, αφήνοντας έτσι πολλά αποφάγια, κυρίως οστά φυτοφάγων ζώων. Τα ίδια τα σαρκοβόρα, εξάλλου, πέθαιναν μέσα στο σπήλαιο κι έτσι έχουν βρεθεί μεγάλες ποσότητες οστών, πολύτιμες πηγές πληροφοριών για την πανίδα και το περιβάλλον εκείνων των περιόδων.

Μέρος των ευρημάτων εκτίθεται στο μουσείο Πετραλώνων. Στις εγκαταστάσεις περιλαμβάνονται, επίσης, χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων, φυλάκιο-εκδοτήριο εισιτηρίων, αναψυκτήριο και χώροι υγιεινής.

Εκτός από τη **μοναδική φυσική ομορφιά** και το μέγεθός του, το σπήλαιο παρουσιάζει επίσης σημαντικότατο ανθρωπολογικό και παλαιοντολογικό ενδιαφέρον. Το 1960 κατά τις εργασίες εξερεύνησης, το σημαντικότερο εύρημα –μοναδικό στην Ελλάδα– ήταν το **κρανίο πρωτόγονου ανθρώπου**, το οποίο σήμερα βρίσκεται στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Έζησε πριν από 200.000 χρόνια, ανήκει σε μια μεταβατική μορφή, από το Homo Erectus (Όρθιος Άνθρωπος) στο Homo Sapiens (Σοφός Άνθρωπος) και αποτελεί την αρχαιότερη μαρτυρία για την παρουσία του ανθρώπου στην Ελλάδα. Το κρανίο ήταν καλυμμένο με ένα παχύ στρώμα σταλακτιτικού υλικού. Βρέθηκαν επίσης απολιθωμένα οστά από την πανίδα της περιοχής, που περιλάμβανε αρκούδες των σπηλαίων, ύαινες, λιοντάρια, πάνθηρες, ρινόκερους, ελάφια και ιπποειδή. Τα οστά, μαζί με ένα πλήθος από λίθινα και οστέινα εργαλεία που χρησιμοποιούσε ο πρωτόγονος κάτοικος του σπηλαίου, εκτίθενται στο Παλαιοντολογικό μουσείο που βρίσκεται μόλις λίγα βήματα μακριά από την είσοδο του σπηλαίου.

Οι έρευνες συνεχίστηκαν μέχρι και το 1976. Με επιχορήγηση του ΕΟΤ και τη φροντίδα της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας άνοιξε για το κοινό στα 1979. Καλύπτει έκταση 10.400 τ.μ., το μήκος των διαδρόμων του φτάνει τα 2.000 μ. και η θερμοκρασία σε όλη τη διάρκεια του χρόνου παραμένει σταθερή στους 17°C ($\pm 1^\circ\text{C}$). Βρίσκεται 800 μ. από τον ομώνυμο οικισμό της Χαλκιδικής και απέχει 50 χλμ. από τον Πολύγυρο, πρωτεύουσα του νομού, και 50 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη.

Οι πρώτες ανασκαφές

Ο Άρης Πουλιανός ξεκινά συστηματικές ανασκαφές το 1965 και σύντομα ανακοινώνει ότι ο Αρχάνθρωπος των Πετραλώνων είναι 700.000 ετών και ότι αποτελεί αρχαϊκή μορφή τού σύγχρονου ανθρώπου. Βρίσκει απολιθώματα ανύπαρκτων σήμερα στην περιοχή ζώων, όπως από λιοντάρια, ύαινες, αρκούδες, πάνθηρες, ελέφαντες, ρινόκερους, μεγάκερους, βίσονες και διάφορα είδη ελαφιών και ιπποειδών, καθώς επίσης και 25 είδη πουλιών, 16 είδη τρωκτικών και 17 είδη νυκτερίδων. Στις δημοσιεύσεις του Πουλιανού για το σπήλαιο γίνεται λόγος για λίθινα και οστέινα εργαλεία. Τα ευρήματα οπωσδήποτε είναι σπουδαιότατα και αποτελούν τις πρώτες μαρτυρίες κατοίκησης του ελληνικού γεωγραφικού χώρου.

Από ανθρωπολογικής άποψης το απολιθωμένο κρανίο είναι σπουδαιότατο εύρημα, όμως δεν υπάρχει ομοφωνία των ειδικών για τη χρονολόγησή του και για την αξιολόγησή του. Οι κύριες απόψεις αποκλίνουν σημαντικά και το κρανίο θεωρείται ως ανήκον σε άνθρωπο που έζησε είτε περίπου 700.000 χρόνια πριν από τη σημερινή εποχή είτε περίπου 200.000 χρόνια.

Κατά την είσοδό σας, δεξιά και αριστερά στα τοιχώματα του τούνελ υπάρχουν προθήκες, οι οποίες περιέχουν πέτρινα και οστέινα εργαλεία, καθώς και οστά, σιαγόνες και δόντια διαφόρων ζώων. Η εσωτερική θερμοκρασία παραμένει σταθερή γύρω στους 17 (+ 1) βαθμούς Κελσίου χειμώνα-καλοκαίρι.

Λίγα βήματα και θα δείτε αναπαράσταση του αρχανθρώπου. Πως ζούσαν οι προ-προγονοί μας εντός του σπηλαίου. Δεξιά, στην ίδια αίθουσα, κάτω από ένα διαφανές πλαστικό, έχουν αποκαλυφθεί και παραμένει στη θέση τους οστά αλόγου, μία σιαγόνα ελαφιού, μία σιαγόνα άγριου όνου και ένα παλαιολιθικό εργαλείο από χαλαζία.

Στην "Αίθουσα του Αριστοτέλη", αφιερωμένη στον Σταγειρίτη φιλόσοφο, βρέθηκαν κατά τις ανασκαφές πολλά απολιθωμένα οστά αρκούδας. Είναι πιθανό οι Αρχάνθρωποι να τις έβρισκαν ενίοτε σε χειμερία νάρκη μέσα στο σπήλαιο, να τις σκότωναν και στη συνέχεια να τρέφονταν με το κρέας τους, χρησιμοποιώντας επίσης το δέρμα για ένδυση, τα κόκαλα για την παραγωγή οστέινων εργαλείων κλπ. Εδώ θα δείτε και ένα ομοίωμα αρκούδας.

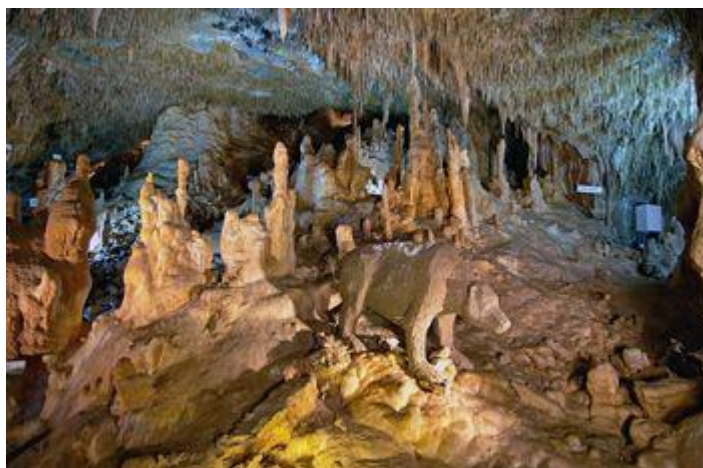
Στην κεντρική και μεγαλύτερη αίθουσα του σπηλαίου, σε βάθος 30 μέτρων, βρέθηκε τμήμα κρανίου νεαρού Αρχανθρώπου.

Στην "Αίθουσα της Μεσογείου", στα αριστερά βρίσκεται η αναπαράσταση μίας εστίας. Εκεί βρέθηκαν ίχνη φωτιάς από καμένα κοκάλια και στάχτες που χρονολογούνται και αυτές στα 700.000 χρόνια πριν και αντιπροσωπεύουν την αρχαιότερη φωτιά που έχει ανάψει ανθρώπινο χέρι πάνω στη Γη (οι

αυθεντικές στάχτες εκτίθενται στο Ανθρωπολογικό Μουσείο). Στο σημείο αυτό, ο επισκέπτης του σπηλαίου μπορεί επίσης να παρατηρήσει, γύρω-γύρω στα τοιχώματα του σπηλαίου και ψηλότερα από το σταλαγμιτικό δάπεδο, πολλές πέτρες συγκολλημένες με σταλαγμιτικό υλικό.

Το τελευταίο επισκέψιμο τμήμα είναι το "Μαυσωλείο", που είναι η πιο στεγνή και πιο ζεστή αίθουσα του σπηλαίου. Εδώ βρέθηκε το κρανίο και ο σκελετός του Αρχανθρώπου, ο οποίος ήταν άντρας και είχε ύψος 155-157 εκατοστά. Πέθανε σε ηλικία περίπου 30-35 ετών, ήταν δηλαδή πολύ ηλικιωμένος για την εποχή του, αφού η μέση ηλικία κυμαινόταν τότε ανάμεσα στα 18 και τα 20 χρόνια. Γύρω του βρέθηκαν διάσπαρτα οστά ζώων, τα περισσότερα υπολείμματα τροφής, πολλές οστέινες βελόνες και ίχνη φωτιάς. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου του Αρχανθρώπου των Πετραλώνων μαρτυρούν τον αρχαιότερο πρόγονο των Ευρωπαίων που έχει βρεθεί μέχρι σήμερα.

Ξεναγήση στο Ανθρωπολογικό Μουσείο

Ο κύριος όγκος των ευρημάτων του σπηλαίου εκτίθεται στην αίθουσα εκθεμάτων του Ανθρωπολογικού Μουσείου που έχει ανεγερθεί δίπλα στο σπήλαιο. Το μουσείο εντυπωσιάζει με τον πλούτο του. Στο κέντρο της αίθουσας υπάρχει η πιστή αναπαράσταση του χώρου όπου βρέθηκαν το κρανίο και τα οστά του Αρχανθρώπου. Συνολικά εκτίθενται 400 προθήκες με δίγλωσσες επεξηγηματικές ευανάγνωστες πινακίδες για περισσότερα από 2500 ευρήματα.

Μπαίνοντας ο επισκέπτης αντικρίζει στον προθάλαμο μία τοιχογραφία, η οποία απεικονίζει την κλίμακα της εξέλιξης της ζωής κατά τον Αριστοτέλη. Στην αίθουσα εκθεμάτων, υπάρχουν απολιθώματα από τις ανασκαφές της Ανθρωπολογικής Εταιρείας Ελλάδος, που προέρχονται από υπαίθριες θέσεις (Τρίγλια, Εορδαία κλπ), όπου εντοπίζονται ίχνη των προγόνων των Αρχανθρώπων της προσπηλαίας περιόδου. Ακολουθούν τα ευρήματα που προέρχονται από το ίδιο το σπήλαιο (μεταξύ άλλων, λίθινα και οστέινα εργαλεία, απολιθωμένα οστά, τα ίχνη της αρχαιότερης φωτιάς που άναψε ποτέ χέρι ανθρώπου στη Γη), καθώς και για σύγκριση παλαιολιθικά, μεσολιθικά και νεολιθικά εργαλεία από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, αλλά και ορισμένα ανάλογα ευρήματα και εκμαγεία από άλλες χώρες.